

Original Article

An Investigation of the Relationship between Knowledge, Virtue, and Happiness Using Plato's View

Abdullah Salavati^{*1} , Muhammadreza Moravvejan²

¹ Associate Prof of Islamic philosophy and Theology, Faculty of Humanities, Shaheed Rajaei Teacher Training University, Tehran, Iran

² M.D. in Islamic philosophy and Hikmat, Faculty of Humanities, Shaheed Rajaei Teacher Training University, Tehran, Iran

10.22080/JRE.2021.20852.1129

Received:

January 27, 2021

Accepted:

March 14, 2021

Available online:

December 21, 2021

Keywords:

God; Knowledge; Virtue; Happiness; Plato

Abstract

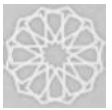
Knowledge, virtue, and happiness as issues that have always been of great importance in Plato's philosophical approaches, were used in constructing his utopia. The fundamental question of this paper is about the relationship between knowledge, virtue, and happiness according to Plato. The spirit of Plato's philosophy affirms the connection and alignment of virtue and knowledge with each other, and as it seems in Platonic thought, the onslaught of moral vices on the virtuous person will degrade his epistemology. Also, knowledge, as one of the foundations of human happiness, plays an essential role in his happiness. Knowledge and happiness are related to each other because, in the field of knowledge, human must be in the epistemological level of "Nous" to be like God by thinking in ideas.

*Corresponding Author: Abdullah Salavati

Address: Associate Prof of Islamic philosophy and Theology, Faculty of Humanities, Shaheed Rajaei Teacher Training University, Tehran, Iran

Email: a.salavati@sru.ac.ir

Tel: 02122970009

Extended abstract

1. Introduction

Knowledge, virtue and happiness, as issues that have always been of great importance in Plato's philosophical system, were used in constructing his utopia. A study of Plato's works makes it clear to the reader that in his view, the blissful life of man is impossible without knowledge, just as human life without a proper share of knowledge would be nothing more than the life of a marine creature. Virtues also play an important role in Plato's works. The flourishing of virtues in man in the hope of realizing the virtue of justice is the end that Plato seeks in the proper upbringing of man.

Plato's moral view is an attempt to seek happiness and well-being. This Greek philosopher considers happiness or "supreme good" to be the ultimate goal and desire of man. This paper tries to find answers to its basic question by examining Plato's works. This basic question seeks the relationship between knowledge, virtue, and happiness according to Plato.

2. Research Method

In this research, documentary method is used to collect data and then the basic principles of the research are described by the content analysis method and at the end, the results are expressed in a descriptive manner.

3. Findings

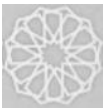
It seems that according to Plato, virtue cannot be considered a perfect and definite equivalent to knowledge because in the tangible world, due to the lack of full access to the true knowledge, each virtue is different from the other virtue and there

is no unity in virtues. However, in the intangible world, knowledge and virtue can be considered equivalent to each other, i.e., all the three virtues of courage, self-control and justice return to the virtue of wisdom, and as mentioned, wisdom causes the emergence of the virtue of courage and the virtue of self-control. This view is based on the unity of virtues, and Plato seeks to show by researching each of the virtues that any attempt to find a definition of one of them will inevitably lead to the return of that virtue, and that all of the virtues will lead to a single one. The attracting notion in Plato's works is the relationship between virtue and knowledge in a sense that the spirit of Plato's philosophy seems to confirm the connection, harmony and alignment of virtue and knowledge with each other. According to Plato, the invasion of moral vices to the virtuous person will cause a reduction in the level of knowledge in him, and this epistemic reduction in the person, can be changed due to the revival of virtues in him and lead him to a progressive process with a positive direction.

4. Conclusion

Plato believes that knowledge is not a sensory perception, a "correct opinion" or a "correct opinion with an explanation." Plato considers the provision of two conditions necessary for the knowledge to be shaped: first, "infallibility" and conformity with the object, and second, the knowledge must be about what is there, i.e., not "what is not there" or "what is happening". Plato assumes that knowledge is attainable and that true knowledge is the knowledge of universals.

The spirit of Plato's philosophy affirms the connection of virtue and knowledge

with each other, and as it seems in Platonic thought that, the invasion of moral vices to the virtuous person will reduce the level of knowledge in him, and this epistemic decline in the individual can be revived. The virtues in him change again and return him to a process with a positive direction in the epistemological path. Knowledge, as one of the foundations of human happiness, plays an important role in his happiness. Knowledge and happiness are related to each other and the cognitive subject must be placed in the epistemological level of "Nous" to be likened to God using Idea (Form).

Remembrance theory is also a view that can be used to explain the connection

Reference

- Plato. (2019). *Dore-e Asar Aflatoun (Works by Plato)*. Tehran: Kharazmi [In Persian].
- Copleston, F. (2018). *Tarikh Falsafe (A History of Philosophy)*. Volume 1. Tehran: Elmi Va Farhangi [In Persian].
- Jaeger, W. (2015). *Paideia*. Volume 2. Tehran: Kharazmi [In Persian].

between knowledge and happiness from Plato's point of view.

Funds

There is no funding support.

Contribution of authors

This article is extracted from the master's thesis of Mr. Mohammad Reza Morrvejan, written under the supervision of Dr. Abdullah Salavati.

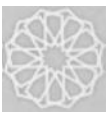
Conflict of interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgement

We appreciate University of Tarbiat Dabir Shahid Rajaei for providing a suitable space for conducting the research.

- Guthrie, W. (1998). *Tarikh Falsafe Younan (A History of Greek Philosophy)*. Volume 16. Tehran: Fekre Rouz [In Persian].
- Gaston, M. (2004). *Aflatoun (Plato)*. Tehran: Iranian Institute of Philosophy [In Persian].

مقاله پژوهشی اصیل

معرفت و پیوند آن با فضیلت و سعادت در نگاه افلاطون

عبداله صلواتی^{*۱} , محمدرضا مروّجان^۲

^۱ دانشیار، گروه الهیات، دانشکده‌ی علوم انسانی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران، ایران، a.salavati@sru.ac.ir
^۲ کارشناسی ارشد فلسفه و حکمت اسلامی، گروه الهیات، دانشکده‌ی علوم انسانی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران، ایران، moravvejan@gmail.com

 10.22080/JRE.2021.20852.1129

چکیده

معرفت، فضیلت و سعادت؛ مسائلی که همواره در نظام فلسفی افلاطون جایگاه مهمی را به خود اختصاص داده‌اند، چنان‌که افلاطون در بنای آرمان‌شهر خود برای این مسائل سهمی عظیم قائل است. پرسش پایه‌ی این جستار عبارت است از این‌که: چه رابطه‌ای میان معرفت، فضیلت، و سعادت به روایت افلاطون وجود دارد؟ دستاوردهای این مقاله از این قرار است: روح فلسفه‌ی افلاطون مؤید پیوند و هم‌سویه بودن جهت فضیلت و معرفت با یکدیگر است و به‌گونه‌ای که به نظر می‌رسد در تفکر افلاطونی، هجوم رذائل اخلاقی به فرد فضیلت‌مند موجب تنزل مراتب معرفتی در او خواهد شد. همچنین معرفت به عنوان یکی از مبانی سعادت انسان، نقش مهمی در نیکبختی او خواهد داشت. معرفت و سعادت به این سبب با یکدیگر در پیوندند که آدمی در ساحت معرفت، باید برای تشبّه به خدا به واسطه‌ی تفکر در مُثُل، در مرتبه‌ی معرفتی «نوس» قرار گیرد.

تاریخ دریافت:

۸ بهمن ۱۳۹۹

تاریخ پذیرش:

۲۳ اسفند ۱۳۹۹

تاریخ انتشار:

۳۰ آذر ۱۴۰۰

کلیدواژه‌ها:

خدا، معرفت، فضیلت، سعادت، افلاطون.

* نویسنده مسئول: عبدالله صلواتی

آدرس: تهران، لویزان، خیابان شهید شعبانلو، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، معاونت فرهنگی.

ایمیل: a.salavati@sru.ac.ir
تلفن: ۰۲۱۷۷۰۰۸۲۷۰

۱ مقدمه

بر «چیستی معرفت» ارائه می‌نماید و سقراط در پی ردّ این نظریه‌ها برمی‌آید.

در قسمت ابتدایی رساله‌ی *ته‌ته‌تتوس*، ته‌ته‌تتوس در پاسخ به این پرسش که «شناسائی (معرفت) چیست؟» معرفت را چیزی جز ادراک حسی نمی‌داند و سقراط به طریق دیالکتیک، در صدد اثبات عدم صحت این پاسخ برمی‌آید و ضمن گفتگو، با اقامه‌ی برهان، سه رأی مربوط به هم را مورد بحث قرار می‌دهد. این مباحث عبارتند از:

۱- معرفت ادراک حسی است.

۲- انسان مقیاس همه چیز است.

۳- همه چیز در حال جنش و جریان است.

سقراط در مواجهه با نظریه‌ی ته‌ته‌تتوس مبنی بر این‌که معرفت ادراک حسی است، این نظریه را صورتی دیگر از سخن پروتاگوراس درباره‌ی معرفت می‌داند، با این بیان که او معتقد است «انسان مقیاس همه چیز است» و در ضمن گفت و شنود با ته‌ته‌تتوس به پذیرش این نظر پروتاگوراس می‌پردازد که ادراک حسی به معنی نمود است و نمودها بر مبنای اشخاص (شناسنده‌های) مختلف تفاوت می‌کند. (افلاطون، ۲۰۱۹، ص ۱۵۲؛ کاپلستون، ۲۰۱۸، ج ۱، ص ۱۷۳)

سقراط در ادامه‌ی بیان استدلالی خویش، دیدگاهی از هراکلیتوس را با هدف این‌که نشان دهد متعلّقات ادراک حسی همیشه در حال تغیرند، بیان می‌کند. در واقع او در پی اثبات این دیدگاه است که: متعلّقات ادراک حسی هرگز «نمی‌باشند» بلکه همواره در حال «شدن (صیرورت)» هستند. آن‌چه در این بخش از گفتگو میان سقراط و ته‌ته‌تتوس حاصل می‌گردد این است که ادراک حسی حاصل عمل متقابلی است که بین شیء و آلت حاسه رخ می‌دهد، که بر اساس نظریه‌ی هراکلیتوس هم شیء و هم آلت حاسه هر دو در حال تغیرند. (افلاطون، ۲۰۱۹، ص ۱۵۹-۱۶۰)

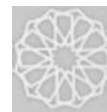
نظریه‌ی افلاطون در باب معرفت را نمی‌توان در هیچ‌یک از آثارش با بیانی کاملاً نظام‌مند یافت. (کاپلستون، ۲۰۱۸، ص ۱۷۱) افلاطون در *ته‌ته‌تتوس* وجوه سلبی معرفت را مورد بررسی قرار می‌دهد؛ وجوهی که به واسطه‌ی افکاری سطحی‌نگر، همچون افکار سوفسطائیان، به سبب برداشت‌های ناقص از حقیقت، به جامعه القا می‌گردید. او همچنین در *جمهوری* و در خلال تبیین طرح آرمان‌شهری که فیلسوف (حکیم) وظیفه‌ی رهبری آن‌را بر عهده دارد به بیان وجوه ایجابی و نیز بیان درجات معرفتی می‌پردازد. نوشته‌ی پیش‌رو در پی ارائه‌ی وجوه سلبی و ایجابی بر آنست تا پیوند میان معرفت را با دو مسئله‌ی فضیلت و سعادت بررسی کند.

۲ معرفت به روایت افلاطون

افلاطون در مواجهه با معرفت، تلاش می‌کند ضمن بیان و بررسی «چه‌هستی» معرفت با پرداختن به گونه‌هایی از «چه‌نیستی» آن تا حد ممکن به فاعل شناسا برای مصونیت از خطا در مسیر دستیابی به شناخت حقیقی متعلّق معرفت یاری رساند. در پژوهش پیش‌رو ابتدا به بررسی «چه‌نیستی» شناخت که جنبه‌ی سلبی این بحث را در برمی‌گیرد، پرداخته خواهد شد و در ادامه «چه‌هستی» معرفت به عنوان وجوه ایجابی مسئله مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۲٫۱ چه‌نیستی معرفت

افلاطون در رساله‌ی *ته‌ته‌تتوس* به بررسی چه‌نیستی‌های شناخت می‌پردازد. آن‌چه که محور اصلی بررسی‌های افلاطون راجع به وجوه سلبی معرفت در محاورات صورت گرفته در این رساله را تشکیل می‌دهد، عدم پذیرش سه نظریه‌ای است که ته‌ته‌تتوس به عنوان پاسخی به پرسش سقراط مبنی

را معادل ادراک حسی دانست. (افلاطون، ۲۰۱۹، ص ۱۶۳-۱۶۴؛ کاپلستون، ۲۰۱۸، ج ۱، ص ۱۷۴)

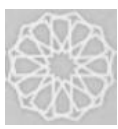
(۳) در ادامه، چالش سومی از سوی سقراط مطرح می‌شود که در واقع نگاهی مجدد به چالش نخست است البته با وسعت دید بیشتر. در این چالش سقراط خود را در نقش پروتاگوراس قرار داده و دیدگاهی که خودش در چالش نخست ارائه نموده را مورد انتقاد قرار می‌دهد که این عمل آموزه‌ای است برآمده از تعهد وی به رعایت عدالت در مباحثات علمی و نشانی است از میل و ممارست حداکثری او برای بررسی هرچه بیشتر وجوه مختلف مسائل، به امید گام نهادن در مسیر کسب معرفت حقیقی. انتقاد سقراط بر دیدگاه خویش در چالش نخست این است که باید در قضاوتی که بر عقیده‌ی پروتاگوراس (انسان مقیاس همه چیز است) می‌نماید این نکته را نیز بیافزاید که او هرگز نگفته است که دانش و دانشمندی وجود ندارد و او نیز می‌پذیرد فردی در بعضی امور نسبت به دیگران داناتر است و برای مثال صاحب تخصص پزشکی (پزشک) را برای یاری بیماران در دستیابی به سلامت، نسبت به صاحبان سایر تخصص‌ها داناتر می‌داند. پاسخ سقراط برای ردّ نظریه‌ی پروتاگوراس با در نظر گرفتن نکته‌ی انتقادی ذکر شده این است که اکثر آدمیان به تقابل میان معرفت و جهل باورمند بوده و همچنین این امکان را میسر می‌دانند که آن‌چه را خود یا دیگری درست می‌دانند، در حقیقت درست نباشد. از این رو، بنابه دیدگاه پروتاگوراس که انسان را مقیاس همه‌ی امور می‌داند، ممکن است فردی اعتقاد بر نادرستی دیدگاه پروتاگوراس داشته باشد که از منظر خود پروتاگوراس و بنابه اعتقاد خود او، آن فرد به حقیقت معتقد است. (افلاطون، ۲۰۱۹، ص ۱۶۶-۱۷۱؛ کاپلستون، ۲۰۱۸، ج ۱، ص ۱۷۴)

سقراط با توجه به نکته‌ی انتقادی بیان شده در ابتدای بحث چالش سوم و با ارائه‌ی دلیل و اثبات این نکته که در تصمیم‌گیری در مورد هر مقوله‌ای مقیاس فردی است که در آن مقوله داناست،

سقراط تا این بخش از گفت و شنودش به ریشه‌یابی و بررسی پاسخ ابتدایی ته‌تتوس می‌پردازد، سپس برای ردّ این پاسخ در پی مطالعه‌ی دقیق‌تر این اندیشه که «معرفت ادراک حسی است»، برمی‌آید و نتیجتاً با نگاهی عمیق‌تر بر هستی‌شناسی هراکلیتی و شناخت‌شناسی پروتاگوراس و استفاده از شیوه‌ی دیالکتیکی خویش با ایجاد چالش‌هایی میان سه رأی مطرح شده، اثبات می‌کند که معرفت ادراک حسی نیست. (کاپلستون، ۲۰۱۸، ص ۱۷۲)

(۱) چالش نخست او این است که در صورت پذیرش برابری ادراک حسی با معرفت نمی‌توان انسانی را از انسانی دیگر داناتر دانست. زیرا هر انسانی بهترین داور ادراک حسی خویش است و در این صورت در هیچ انسانی هیچ‌گونه نادانی‌ای وجود ندارد تا برای برطرف نمودن آن نادانی و کسب دانایی تحت تعلیم فردی دانا قرار گیرد زیرا بنابه نظر پروتاگوراس هر یک از ما مقیاس خردمندی خویش هستیم. (افلاطون، ۲۰۱۹، ص ۱۶۱؛ کاپلستون، ۲۰۱۸، ج ۱، ص ۱۷۴)

(۲) چالش دوم سقراط این است که اگر شناخت معادل ادراک حسی در نظر گرفته شود، آن‌گاه نمی‌توان تفاوتی میان ادراک حسی و دانستن قائل شد. حاصل این نگرش این خواهد بود که اگر فاعل شناسایی در گذشته نسبت به یک متعلق شناسا از طریق ادراک حسی معرفت یافته باشد بدان معناست که متعلق مذکور را در زمان گذشته دانسته است. حال در زمان حاضر با توجه به نگرش یکی بودن شناخت و ادراک حسی ضمن آن‌که فاعل شناسای مورد نظر، متعلق شناسای ذکر شده را به خاطر می‌آورد، اما به دلیل آن‌که نسبت به آن دسترسی حسی ندارد از دانستن و شناخت آن محروم است و آن‌را نمی‌داند. از سوی دیگر، در واقعیت خواهیم دید که انسان می‌تواند آن‌چه را قبلاً ادراک نموده است بدون دسترسی حسی در زمان حاضر، بدانند و آن‌را به خاطر آورد. آن‌چه که از این چالش حاصل می‌شود اینست که نمی‌توان شناخت

آن چیز سخن گفت و به شناسایی آن پرداخت و این تفسیر در مورد ادراک حسی نیز قابل استفاده است؛ چرا که به طور مثال، آنچه دیده‌ایم دائماً در حال جنبش و تغییر است و نمی‌توان به آن نامی داد، زیرا نامیدن مستلزم ثبات است و نتیجه این‌که، ادراک حسی نمی‌تواند شناسایی (معرفت) باشد. (همان، ص ۱۸۱-۱۸۳)

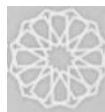
(۵) در پنجمین چالش، سقراط تلاش می‌کند تا از شأنی دیگر نادرستی پاسخ ته‌تتوس (شناخت ادراک حسی است) را بر وی نمایان سازد. او در چالش پیش‌رو می‌کوشد تا نشان دهد که نمی‌توان با احساس، اندیشید. سقراط در این چالش در تلاش برای بیان این نکته است که حواس فاقد یگانگی، وحدت و ارتباط هستند و هر یک از قوای حسی فقط به وظیفه‌ی خود مشغول است. بنابراین وظیفه‌ی یگانگی، وحدت و ارتباط میان قوای حسی بر عهده‌ی قوه‌ای غیر از قوای حسی است. در این چالش با تأیید گفته‌ی ته‌تتوس از سوی سقراط مبنی بر این که روح انسان مرکز ادراک پاره‌ای از امور است که سقراط از این امور به عنوان «جنبه‌ی کلی» هر چیزی یاد می‌کند مانند: وجود، همانندی، دیگری، وحدت و کثرت، این نتیجه حاصل می‌گردد که روح پاره‌ای از چیزها همچون «وجود» که عام‌ترین و فراگیرترین گونه‌هاست را به تنهایی و بدون واسطه‌ی ادراک حسی درمی‌یابد و پاره‌ای دیگر را به واسطه‌ی قوای جسمی. (شرح چالش پنجم یادگاری است از درسگفتارهای فلسفه‌ی غرب دوره‌ی کارشناسی ارشد دکتر رضا ماحوزی، دانشیار مؤسسه‌ی مطالعات فرهنگی و اجتماعی) (همان، ص ۱۸۵)

با توجه به بررسی‌های انجام گرفته تا بدین‌جا می‌توان علاوه بر عدم برابری شناخت با ادراک حسی، این نکته را دریافت که افلاطون تأمین دو شرط را برای تشخیص مصداق معرفت الزامی می‌داند: اولین شرط لازم معرفت، «خطاناپذیری» و مطابقت با متعلق است و دوم آن‌که معرفت باید درباره‌ی آن‌چه «هست» باشد یعنی معرفت به

پاسخی دیگر برای ردّ نظریه‌ی پروتاگوراس ارائه می‌کند، او در این‌باره به تئودوروس که مخاطب وی در بخش‌هایی از رساله‌ی ته‌تتوس است، چنین می‌گوید:

«در هر مورد یک تن داناتر از دیگران است و مقیاس فقط آن یک تن است و حال آن‌که من در همه چیز نادانم. هرگز ممکن نیست مقیاس باشم، گرچه سخنی که ساعتی پیش از زبان [پروتاگوراس] گفتم مرا مجبور می‌ساخت که مقیاس باشم، خواه خود بخواهم و خواه نه!». (افلاطون، ۲۰۱۹، ص ۱۷۹)

(۴) در چالش چهارم سقراط تلاش می‌نماید تا با واکاوی جزئیات سیرورت نشان دهد که ادراک حسی نمی‌تواند معادلی درخور و شایسته برای معرفت باشد. موضوع این چالش بررسی عقیده‌ی عده‌ای همچون پروتاگوراس و هراکلیتوس است که بنابر آن همه چیز زاده‌ی جنبش، سیلان و دگرگونی هستند. (همان، ص ۱۵۲) به همین دلیل سقراط در آغاز این چالش برای دستیابی به مقصود خویش ابتدا به بیان مفهوم جنبش و دسته بندی آن می‌پردازد که به موجب این دسته‌بندی جنبش بر دو نوع است، (۱) از جایی به جایی رفتن که شامل انتقال یک چیز از مکانی به مکانی دیگر و نیز چرخش آن دور خود خواهد بود؛ و (۲) دگرگون شدن که شامل هرگونه تغییر از قبیل فرسوده شدن، تغییر رنگ، تغییر میزان سختی و ... می‌باشد. حال با در نظر گرفتن این دسته‌بندی، اگر بخواهیم چیزی را بشناسیم از آنجایی که بر اساس باوری که پیش‌تر به آن اشاره شد همه چیز در سیلان و جنبش است باید هر چیز حداقل مشمول یک دسته از دو نوع جنبش مذکور باشد که با لحاظ این مطلب به محض سخن گفتن درباره‌ی چیزی به قصد شناسایی آن، اگر که آن چیز از لحاظ جنبش نوع یک (جابه‌جایی) ساکن باشد به جهت اثبات جنبش خود باید دچار نوعی دگرگونی شود مثلاً چیزی که سرخ است در اثر سیلان و جنبش سرخ نمی‌ماند و در اثر دگرگونی خود هر دم به رنگی دیگر تبدیل می‌شود تا مبادا از جنبش باز ایستد و به دلیل این تغییر دیگر نمی‌توان در مورد

در تقریری می‌توان این مثال نقض را چنین تحریر نمود که: در یک محکمه، تمامی مستندات دال بر مجرم بودن فردی می‌باشد که حقیقتاً مرتکب جرم مد نظر دادگاه نشده است. با این احوال اگر وکیلی ماهرانه در دفاع از فرد متهم به واسطه‌ی استدلالات خویش، احساسات هیات قضاوت را به نحوی بر انگیزد که رأی بر براءت متهم صادر نمایند، حکمی مطابق با حکم حقیقی و درست ارائه گردیده است، اما به سختی می‌توان گفت که حکم صادره بر مبنای معرفت هیات قضاوت بر عدم وقوع جرم توسط متهم، ارائه گردیده است؛ چرا که بنابه فرض مطرح شده، تمامی مستندات و شواهد علیه متهم است. با این احوال حکم دادگاه صحیح بوده؛ اما بیش از آن که بنای آن حکم بر شناخت باشد، مبتی بر اقناع است. (کاپلستون، ۲۰۱۸، ص ۱۷۶)

بنابر نتیجه‌ی حاصل از طرح این مثال نقض، ممکن است حکمی (پنداری) درست در رابطه‌ی با موضوعی ارائه شود، اما آن حکم بیانگر معرفت حقیقی ارائه‌دهنده یا پذیرنده‌ی حکم، نسبت به متعلق معرفت آن موضوع نیست، به عبارتی دیگر ممکن است پنداری، حدس یا تیر بی هدفی باشد که از قضا از لحاظ عینی درست نیز باشد، ولی بنای آن معرفت حقیقی فاعل شناسا نسبت به متعلق موضوع نباشد. نتیجتاً بر اساس آنچه گفته شد نمی‌توان معرفت را صرفاً «پندار درست» دانست. (همان، ص ۱۷۶)

در قسمت پایانی رساله‌ی *ته‌تتوس* که محاورات آن با هدف پاسخ به پرسش «شناخت چیست؟» صورت پذیرفته است، ته‌تتوس فرزند تازه متولد دیگری را به دست مامای خویش می‌سپارد تا سقراط به واسطه‌ی «فن خاص مامایی خود (دیالکتیک)» داوری کند که زائیده‌ی جدید روح ته‌تتوس، کودکی ناقص و دروغین است یا فرزندی کامل و راستین. در این بخش ته‌تتوس شناخت را پندار (حکم یا عقیده) درستی می‌داند که بتوان راجع به آن توضیح و تبیینی ارائه کرد. ابتدا سقراط در پی سنجش این پاسخ با اقامه‌ی برهان خاطر نشان

«نیست» و به «آنچه در حال شدن» باشد تعلق نمی‌گیرد. (کاپلستون، ۲۰۱۸، ص ۱۷۲ - ۱۷۳)

در رساله‌ی *ته‌تتوس* پس از اثبات این امر که «معرفت ادراک حسی نیست» فرضیه‌ای جدید در پاسخ به سؤال «معرفت چیست؟» مطرح می‌شود. بنابراین فرضیه، معرفت «پندار یا عقیده‌ی درست» است. سقراط با شنیدن این فرضیه در پاسخ سؤال خویش در صدد اثبات این برمی‌آید که نشان دهد معرفت صرفاً پندار درست (عقیده‌ی صحیح - حکم حقیقی) نیست؛ او به جهت اثبات عقیده‌ی خود در این باب از مثالی نقض کمک می‌گیرد، که آن را چنین بیان می‌کند:

«سقراط: [سخنوران و وکلای دعاوی] حقیقت را به مردمان نمی‌آموزند، بلکه کاری می‌کنند که مردمان پنداری بدان گونه که ایشان می‌خواهند به دست آورند. یا گمان می‌کنی سخنوران و وکلای دعاوی چنان آموزگاران قابل‌ی هستند که اگر مال کسی ر بوده یا ظلمی دیگر به او شده باشد بی آنکه گواهی [شاهدی] در میان باشد، می‌توانند معجزه کنند و در اندک زمانی جزئیات واقعه را بر شنوندگان روشن و مبرهن سازند؟

ته‌تتوس: نه، چنان گمانی ندارم و نمی‌دانم که آنان فقط اعتقادی در شنوندگان پدید می‌آورند.

سقراط: پدید آوردن اعتقاد این نیست که کسی کاری کند که شنوندگان موضوع را به صورتی خاص ببینند؟

ته‌تتوس: جز این نیست.

سقراط: پس اگر کسی در قضاوت دادگاه در مورد واقعه‌ای چنان اعتقادی پدید آورد که تنها شخصی که آن واقعه را به چشم دیده است آن گونه اعتقاد می‌تواند داشت، و قضاوت هم بر اساس این اعتقاد که از راه شنیدن در آنان پدید آمده است داوری کنند، باید گفت که آن قضاوت بر اساس پنداری درست، بی آنکه شناسائی [معرفت] یافته باشند، داوری کرده‌اند». (افلاطون، ۲۰۱۹، ص ۲۰۱)

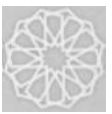
پاسخ مذکور با یکدیگر است، حال آنکه بنا به توضیحاتی که مسبق بر این در ردّ برابری معرفت با «پندار درست» ارائه گردید، این نتیجه حاصل خواهد شد که میان صدور حکم صحیحی که به صورت تصادفی و اتفاقی ارائه گردیده است با صدور حکم صحیح مبتنی بر معرفت حقیقی، تفاوت وجود دارد، پس بنابر معنای نخست «تبیین»، نمی‌توان معرفت را پندار درست دارای تبیین دانست. (همان، ص ۱۷۷)

۲- در معنای دومی که سقراط برای «تبیین» بیان می‌کند، این احتمال مطرح می‌گردد که شاید منظور از عرضی تبیین درباره‌ی یک چیز به معنی برشمردن همه‌ی اجزاء (نه فقط تعداد محدودی از اجزای اولیه) و عناصر اولیه‌ی (پیش‌تر گفته شد این اجزا شناختنی هستند) آن چیز باشد. او با طرح دو مثال (۱) تجزیه ارابه به قطعات تشکیل دهنده‌ی آن و (۲) تجزیه‌ی کلمات و برشمردن هجی در کلماتی که هجاهای مشابه دارند، به بیان تحلیل خود برای روشن نمودن گفته‌ی خویش و همچنین ردّ پاسخ سوم ته‌تتوس بر اساس معنای دوم «تبیین» می‌پردازد. هدف سقراط ذیل طرح دو مثال مذکور بیان این مطلب است که صرفِ عمل تجزیه، عقیده‌ی درست به معرفت تبدیل نمی‌شود، چرا که اگر فردی بتواند تمام اجزای تشکیل دهنده یک ارابه همچون چرخ‌ها، محورها، اسب‌بند و ... را برشمرد آن‌گاه باید گفت آن فرد درباره‌ی ارابه دارای معرفت است، حال آن‌که فردی ممکن است درباره‌ی چپستی ارابه، فقط باور درستی داشته باشد، ولی به جای شمردن تمام قطعات ریز و درشت ارابه که هیزود آن‌ها را صد قطعه می‌داند فقط نام چند قطعه‌ی درشت ارابه را بداند و با ذکر نام آن قطعات از کار خود اظهار خرسندی نماید و آن را گواهی بر معرفت خویش گیرد، اما نتوانسته است توضیح کاملی در مورد تمام اجزای ارابه ارائه دهد و بنا به معنای دوم تبیین به توضیح ناقص و حداقلی خود رضایت داده است. همچنین باید اقرار نمود زمانی که کسی به هجی کردن کلمه‌ای قادر باشد نسبت به آن کلمه

می‌کند که اگر منظور از تبیین، تجزیه‌ی متعلّق معرفت مرکب به عناصر اولیه است، آن‌گاه - بر خلاف تفکر رایج که تا آن زمان عناصر اولیه را ناشناخته یا غیر قابل شناختن می‌دانست - باید این عناصر شناخته شده دارای قابلیت شناختن باشند، در غیر این صورت (یعنی اگر عناصر اولیه را شناخته یا شناختنی ندانیم) اگر معرفت را پندار درست همراه با تبیین فرض نماییم آن‌گاه حاصل چنین فرضی این نتیجه‌ی بی‌معنی و نامعقول را در پی خواهد داشت که معرفت پندار درستی است همراه با «تجزیه‌ی متعلّق معرفت مرکب دارای قابلیت شناسایی به اجزاء و عناصر ناشناخته یا ناشناختنی».

سپس آن‌چه افلاطون برای بررسی صحت یا عدم صحت پاسخ اخیر ته‌تتوس برای پرسش «معرفت چیست؟» بدان اتکا می‌کند وجه تمایز این پاسخ (پندار درست دارای تبیین) با پاسخ پیشین (پندار درست) است. او با جستجوی در مورد برداشت‌هایی که می‌توان راجع به «تبیین (توضیح و تشریح)» به عنوان وجه تمایز دو پاسخ مطرح شده ارائه نمود، ثابت می‌کند که نمی‌توان معرفت را پندار درست دارای تبیین دانست. بنابر آن‌چه سقراط مطرح می‌کند، می‌توان سه برداشت را در مورد معنی «تبیین» پذیرفت که در ادامه همراه با برداشت‌هایی که مبنای آن تحلیل‌های سقراط در ردّ پاسخ سوم ته‌تتوس است، بیان خواهد شد:

۱- معنای نخستینی که از تبیین و توضیح برمی‌آید بیان اندیشه از طریق کلمات و الفاظی است که آدمی می‌تواند به یاری آن‌ها تصورات خویش را در مورد آن‌چه مد نظر اوست بیان نماید. با توجه به این معنای تبیین، تفاوتی میان «معرفت پندار درست است» (پاسخ دوم) و «معرفت پندار درست دارای تبیین است» (پاسخ سوم) به چشم نمی‌خورد مگر امکان تصویرگری عقیده‌ی (حکم) صحیح توسط کلمات که به شرط وجود قدرت تکلم برای هر کسی مقدور است و این امکان به معنای ایجاد تفاوت در محتوای شناختی نیست که فاعل شناسا نسبت به متعلّق معرفت کسب می‌نماید و حاکی از برابری دو

دارای معرفت است، ولی با بیان این مطلب که ممکن است نوآموزی که در حال آموختن الفبا است حین نوشتن نام Theaitetos نخستین هجای این نام را با th و e بنویسد، ولی زمانی که قصد نوشتن Theodoros را دارد بنابر گمانش، نخستین هجای آن را با t و e بنویسد؛ آن‌گاه باید گفت که این نوآموز در اثر خطایی که مرتکب شده، همانند کسی است که در یک زمان در مورد چیزی یک پندار خاص دارد و در زمانی دیگر پندار خاص دیگری در مورد آن چیز یافته است و سقراط طی دیالوگ خویش با ته‌تتوس این اعتراف را از او می‌گیرد که نمی‌توان پذیرفت کسی که مرتکب چنین خطایی می‌شود به معرفت نسبت به متعلق مورد بررسی خویش رسیده باشد و بنابر ایرادات مطرح شده در مورد دو مثال مذکور، این معنای از «تبیین» نیز شایسته‌ی تبدیل پندار درست به معرفت نیست. (گاتری، ۱۹۹۸، ج ۱۶، ص ۲۲۷-۲۲۸؛ کاپلستون، ۲۰۱۸، ج ۱، ص ۱۷۷؛ افلاطون، ۲۰۱۹، ص ۲۰۸-۲۰۷)

۳- سقراط معنای سوم «تبیین» را که آخرین امید ته‌تتوس برای برابری معرفت با «پنداردرست» دارای تبیین» بر کارآمدی آن معنا استوار است، رایج‌ترین تعبیر «تبیین» میان انسان‌ها می‌داند که این تعبیر عبارت است از: بیان خصوصیات مشخصه‌ای (صفات ممیزه‌ای) که چیزی خاص را از دیگر چیزها جدا می‌سازد. سقراط با بررسی این معنای از «تبیین»، رأی بر عدم کارآمدی آن صادر می‌کند. او برای این منظور آخرین تعبیر از «تبیین» را از دو منظر سنجش می‌نماید.

(۱) آنچه از فحوای کلام سقراط راجع به نگاه نخست خویش در این باب برمی‌آید این است که اگر شناخت متعلق معرفت به معنای افزودن صفات ممیزه به مفهوم صحیح آن متعلق معرفت باشد، چنین تلاشی از سوی فاعل شناسا امری مضحک و نامعقول به نظر می‌رسد چرا که اگر (برای مثال) فرض کنیم فاعل شناسا «مفهوم صحیحی» (پندارِ درستی) از ته‌تتوس

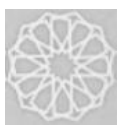
(متعلق معرفت) داشته باشد، آن‌گاه او (فاعل شناسا) بنابه فرضیه‌ی «معرفت پنداردرست» دارای تبیین است» باید برای تبدیل این مفهوم صحیح به معرفت پاره‌ای از صفات ممیزه را بر آن مفهوم صحیح بیفزاید. اما مشکل زمانی به وقوع می‌پیوندد که با توجه به این‌که، صفات ممیزه پیش از این در مفهوم صحیح فاعل شناسا از ته‌تتوس وجود نداشته است، به عبارتی دیگر فاعل شناسا از ابتدا این صفات را در ذهن خود برای تشخیص و جدا نمودن ته‌تتوس از سایر انسان‌ها در نظر نگرفته است و صفات ممیزه بعداً به مفهوم صحیح افزوده گردیده، چگونه می‌توان چنین مفهومی را مفهوم صحیح نامید؟ حال آن‌که «تبیین و توضیح»، بنابه فرضیه‌ی «معرفت پندار درست» دارای تبیین است» به خود «پندار درست» مربوط می‌شود نه چیزی افزون بر آن و افزودن چنین تبیینی بر «عقیده‌ی صحیح» در این تعبیر از «تبیین»، امری بی‌معنا به نظر می‌رسد. فاعل شناسا نمی‌تواند ادعا نماید که مفهوم صحیحی از ته‌تتوس دارد، مگر آن‌که این مفهوم صحیح شامل صفات ممیزه‌ی ته‌تتوس از سایر انسان‌ها باشد چرا که در غیر این صورت «مفهوم صحیح» فاعل شناسا از ته‌تتوس به طور مساوی درباره‌ی همه‌ی انسان‌های دیگر به کار می‌رود و این مفهوم دیگر مفهوم صحیحی از ته‌تتوس نخواهد بود. (گاتری، ۱۹۹۸، ج ۱۶، ص ۲۲۸-۲۲۹؛ کاپلستون، ۲۰۱۸، ج ۱، ص ۱۷۸؛ افلاطون، ۲۰۱۹، ص ۲۰۸-۲۱۰)

نگاه دومی که می‌توان با آن به این معنای از «تبیین» نگریست این است که «مفهوم صحیح» (پندارِ درست) فاعل شناسا از ته‌تتوس (متعلق معرفت) شامل صفات ممیزه‌ی او (ته‌تتوس) باشد؛ در این صورت نیز امری مضحک و نامعقول باعث اثبات ناکارآمدی این معنای «تبیین» خواهد شد که

نگاه دومی که می‌توان با آن به این معنای از «تبیین» نگریست این است که «مفهوم صحیح» (پندارِ درست) فاعل شناسا از ته‌تتوس (متعلق معرفت) شامل صفات ممیزه‌ی او (ته‌تتوس) باشد؛ در این صورت نیز امری مضحک و نامعقول باعث اثبات ناکارآمدی این معنای «تبیین» خواهد شد که

نگاه دومی که می‌توان با آن به این معنای از «تبیین» نگریست این است که «مفهوم صحیح» (پندارِ درست) فاعل شناسا از ته‌تتوس (متعلق معرفت) شامل صفات ممیزه‌ی او (ته‌تتوس) باشد؛ در این صورت نیز امری مضحک و نامعقول باعث اثبات ناکارآمدی این معنای «تبیین» خواهد شد که

نگاه دومی که می‌توان با آن به این معنای از «تبیین» نگریست این است که «مفهوم صحیح» (پندارِ درست) فاعل شناسا از ته‌تتوس (متعلق معرفت) شامل صفات ممیزه‌ی او (ته‌تتوس) باشد؛ در این صورت نیز امری مضحک و نامعقول باعث اثبات ناکارآمدی این معنای «تبیین» خواهد شد که

حقیقی باید ثابت و پایدار و قابل آن باشد که با تعریف واضح و علمی، که در نظر سقراط درباره‌ی «کلی (Unversally)» است، درک شود. بدین سان مطالعه و بررسی حالات مختلف ذهن همواره به مطالعه و بررسی متعلقات گوناگون حالات ذهن وابسته است». (کاپلستون، ۲۰۱۸، ص ۱۷۸-۱۷۹)

بر اساس دیدگاه افلاطون درباره‌ی نحوه‌ی ارتباط و صدق مفهوم کلی با مصادیق جزئی خود در حوزه‌ی معرفت‌شناسی، کلیات، اصل و مینا و اساس هستند و جزئیات چه در عالم ذهن و معرفت و چه در عالم محسوسات، همه تابع کلیات‌اند. به عبارت دیگر، عالم نفس و ذهن منطبق با عالم عین و خارجی‌اند و بدین سان «افلاطون در رساله‌ی جمهوری نظریه‌ی خود را درباره‌ی درجات معرفت مطابق با مراتب وجود ساخته و پرداخته است». (همان، ص ۱۷۱)

افلاطون معتقد است مفاهیم کلی اساس معرفت حقیقی بشر را تشکیل می‌دهند؛ چرا که مفهوم جزئی از آن نظر که صرفاً یک مفهوم جزئی است، قابل سرایت به مفاهیم دیگر نیست. بنابراین، از یک حکم جزئی، که امری مشخص است، نمی‌توان حکم دیگری استنباط و یا استخراج نمود و حکم جزئی، مختص مورد خاص خود است و باعث تولید معرفت دیگری نخواهد شد. اما حکم کلی قابل سرایت است؛ مثلاً، حکم کلی که درباره‌ی مفهوم «انسان» داده می‌شود و به همه‌ی افراد انسان (جزئی) سرایت می‌کند.

این‌که گفته شد: «معرفت حقیقی، معرفت به کلیات است» نیازمند توجه به این نکته است که این موضوع به معنای این نیست که معرفت حقیقی، معرفت انتزاعی و غیرواقعی است؛ بلکه از نظر افلاطون برای هر مفهوم کلی حقیقی یک واقعیت عینی که مطابق با آن مفهوم است، وجود دارد. (بینای مطلق، و میراحمدی سرپیری، ۲۰۱۲، ص ۱۲۴)

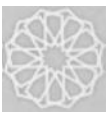
بنابه آن‌چه در تمثیل مشهور به تمثیل «خطا»، در انتهای کتاب ششم رساله‌ی جمهوری ارائه شده

بر اساس این امر اگر پرسیده شود که «معرفت چیست؟» با توجه به پاسخ سوم ته‌تتوس به این سؤال (معرفت پندار درست دارای تبیین است) باید گفت که معرفت، «پندار درستی است که با شناسائی خصوصیات مشخصه (صفات ممیزه) همراه باشد»، که این پاسخ نمی‌تواند صحیح باشد زیرا این پاسخ، خود معرفت را در تعریف گنجانده است؛ به دیگر سخن این پاسخ یافتن معرفت را مستلزم شناسائی صفات ممیزه می‌داند. (گاتری، ۱۹۹۸، ج ۱۶، ص ۲۲۹؛ کاپلستون، ۲۰۱۸، ج ۱، ص ۱۷۸؛ افلاطون، ۲۰۱۹، ص ۲۱۰)

۲،۲ چه هستی معرفت

افلاطون نظر پروتاگوراس مبنی بر اعتقاد به نسبیّت حس و ادراک حسی را می‌پذیرد، اما معتقد است این نظر نمی‌تواند دربردارنده‌ی نسبیّت عام و کلی باشد. او همچنین با نگاه هراکلیتوس راجع به تغیر دائمی و سیوروت متعلقات ادراک حسی موافق است و از این رو شایسته‌ی نمی‌داند که از متعلقات ادراک حسی به عنوان متعلق معرفت یاد شود. (کاپلستون، ۲۰۱۸، ص ۱۷۹) «پیش فرض افلاطون درباره‌ی معرفت این است که معرفت به دست آمدنی است». (بینای مطلق، و میراحمدی سرپیری، ۲۰۱۲، ص ۱۲۳)

در واقع افلاطون همانطور که پیش‌تر در بررسی‌های صورت گرفته در مبحث سلبی شناخت گفته شد با نقد و تحلیل نگاه پروتاگوراس و هراکلیتوس تأمین دو شرط را برای تشخیص مصداق معرفت حقیقی الزامی می‌داند: اولین شرط لازم معرفت، «خطاناپذیری» و مطابقت با متعلق است و دوم آن‌که معرفت باید درباره‌ی آن‌چه «هست» باشد یعنی معرفت به «نیست» و به «آن‌چه در حال سیوروت است» تعلق نمی‌گیرد. از این رو، بنا بر شروط مذکور، معرفت نمی‌تواند امری نسبی، فریبنده و تابع انواع تأثرات موقتی از سوی فاعل شناسا یا متعلق شناسایی باشد؛ همچنین جزئیات محسوس نمی‌تواند متعلق شایسته‌ای برای شناخت باشند، اما این عدم شایستگی به معنای خلأ وجود متعلق شایسته شناسایی نیست. «متعلق معرفت

حکومت باید به دست خرد باشد. یعنی اجزاء دیگر در حال معارضه با جزء خردمند نباشند». (افلاطون، ۲۰۱۹، ص ۴۴۲) افلاطون به غیر از سه فضیلت خرد، شجاعت و خویشتنداری، فضیلت عدالت را به عنوان چهارمین فضیلت در نظر می‌گیرد. عدالت حاصل حکومت عقل بر اراده و میل است. به عبارت دیگر، زمانی فضیلت عدالت را خواهیم داشت که عقل با برخورداری از فضیلت خرد ضمن توجه به اقتضائات اراده و میل، تناسب و تعادل را میان آنها برقرار کرده و بدین سبب شجاعت و خویشتنداری را بر اراده و میل حکمفرما نماید.

پیوند میان معرفت و فضیلت در نگاه افلاطون، پیوندی ناگسستنی با فراز و فرودهایی در صراحت بیان است که به نظر، اولاً حاصل تطوری است که افلاطون با گذار از دوره‌ی سقراطی خویش به سوی افکار و اندیشه‌های خاص خود بدان نائل آمده است و در ثانی می‌تواند نتیجه‌ی اقتضائات این جهانی باشد، چرا که در این جهان (عالم محسوسات) همه چیز همچون عالم معقول ناب و بدیع نیست و در واقع عالم محسوسات تقلید و روگرفتی است از عالم معقول.

رساله‌ی پروتاگوراس اثر متعلق به دوره‌ی سقراطی افلاطون، تلاشی است برای تبیین رابطه‌ی میان فضیلت و معرفت. افلاطون در منون نیز مجدداً سعی بر روشن نمودن تکلیف این رابطه دارد. او در هر دو رساله می‌کوشد تا به واسطه‌ی توجه به این نکته که «آیا فضیلت امری آموختنی است یا نه؟» رابطه‌ی میان فضیلت و معرفت را بیان نماید. افلاطون ابتداً چنین استدلال می‌کند که فضیلت، نیک (خیر) است و هر چه نیک است جز دانش نیست، حال اگر قرار بر این باشد که در نتیجه‌ی این استدلال بگوییم: «فضیلت، دانش است» آن‌گاه باید فضیلت آموختنی باشد. (بینای مطلق، و میراحمدی سرپیری، ۲۰۱۲، ص ۱۳۱)

با این همه افلاطون در هر دو گفتگوی پروتاگوراس و منون در آموختنی بودن فضیلت اظهار تردید می‌کند و این تردید ناشی از عدم نتیجه‌گیری

است، مراتب معرفت در عوالم معقول و محسوس به اعتبار متعلق شناسایی در چهار سطح ذیل قرار می‌گیرند:

۱- پندار و خیال

۲- عقیده

۳- تعقل یا استدلال عقلی (دیانونیا)

۴- علم (معرفت حقیقی، دانش، نوس یا نوئزیس)

۳ پیوند معرفت و فضیلت

«آرته» به عنوان واژه‌ای کلیدی در اخلاق، پیش از افلاطون در یونان باستان مطرح بوده است که عموماً به فضیلت ترجمه می‌شود. افلاطون معقد است که فضیلت به معنای حُسن اخلاق بوده و آن‌را نتیجه‌ی علم می‌داند. (فروغی، ۱۹۶۶، ص ۲۳)

افلاطون با طرح اجزاء سه‌گانه‌ی عقل، اراده (خشم) و میل (شهوت) به عنوان سه جزء نفس برای هر یک از این اجزاء فضیلتی را در نظر می‌گیرد. عقل به عنوان جزء اول و عالی نفس وظیفه رهبری آن (نفس) را بر عهده دارد. فضیلت عقل در آراستگی به حکمت (خرد) است که این فضیلت از طریق معرفت خیر حاصل می‌گردد. جزء دوم نفس اراده (خشم) است، که مسبب عصبانیت و نیز بلند همتی می‌باشد و فضیلت آن در این است که به شجاعت مزین گردد. بنا به آنچه در بند ۴۴۲ جمهوری بیان شده است آراستگان به این فضیلت که شجاع خوانده می‌شوند، بر اساس خرد به تشخیص صحیح در ترسیدن یا نترسیدن از آنچه با آن مواجه می‌شوند، خواهند رسید. (نوظهور و سیروس، ۲۰۰۸، ص ۱۴۰)

فضیلت جزء سوم نفس (میل یا شهوت)، خویشتنداری است. در نظر افلاطون خویشتندار کسی است که: «جزء فرمانروای روحش با اجزاء زیر دست اتفاق نظر داشته باشند در این‌که زمام

واسطه‌ی طرح آن، معرفت و فضیلت را در سطح معقولات یکی دانست. (شرح این دیدگاه یادگاری است از درسگفتارهای فلسفه‌ی غرب دوره‌ی کارشناسی ارشد دکتر رضا ماحوزی، دانشیار مؤسسه‌ی مطالعات فرهنگی و اجتماعی)

دیدگاه مورد بحث دیدگاهی است که در آن هر سه فضیلت شجاعت، خویشنداری و عدالت به فضیلت خرد بازمی‌گردند و چنان‌که گفته شد خرد باعث ظهور فضیلت شجاعت و فضیلت خویشنداری شده و به سبب این دو فضیلت، فرد شجاع و فرد خویشندار دچار خطایی نشده و بنابر این عدالت تجلی می‌یابد. بنای دیدگاه مذکور بر پایه‌ی وحدت فضایل است و افلاطون می‌کوشد تا از طریق پژوهش درباره‌ی یکایک فضایل، نشان دهد که هر کوششی برای یافتن تعریف یکی از آن‌ها به طور اجتناب‌ناپذیر به برگرداندن آن فضیلت و هم‌هی فضایل دیگر به فضیلت واحد می‌انجامد؛ (یگر، ۲۰۱۵، ج ۲، ۷۲۷-۷۲۶) البته باید توجه داشت که افلاطون انکار نمی‌کند که فضایل بر حسب متعلقاتشان یا اجزای نفس که این فضایل عادات آن‌هاست از یکدیگر متمایز اند؛ اما با این وجود، تمایز از آن‌جا که جلوه‌های یک معرفت واحد از خیر و شرند، بنابر بازگشت هر سه فضیلت شجاعت، خویشنداری و عدالت به خرد و معرفت، وحدتی را تشکیل می‌دهند. (کاپلستون، ۲۰۱۸، ص ۲۵۲-۲۵۳)

همان‌طور که در ابتدای این دیدگاه، گفته شد، سطح این دیدگاه سطح معقولات است و طبق تمثیل خطا، خرد در سطح معقول در مرتبه‌ی نوس قرار دارد. از این رو، بر اساس دیدگاه مذکور با توجه به وحدت فضایل و نیز خردی که در مرتبه‌ی نوس قرار دارد، فضایل واحد، پیرو و دنباله‌روی نوس بوده و نوس همان خرد یا فضیلت واحد است؛ و بدین جهت در دیدگاه مطرح شده فضیلت در سطح عقلانی همان معرفت است. لازم به ذکر است که در عالم محسوسات به دلیل عدم معرفت حقیقی هر یک از فضایل غیر از دیگری است و وحدتی در فضایل صورت نمی‌پذیرد، در نتیجه نمی‌توان بر

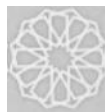
او در یافتن معلمی است که بتواند آموزگار راستین فضیلت باشد. (همان، ص ۱۳۱)

او در *منون* با استفاده‌ی از روش «گفتن و پس گرفتن» خویش، پس از گفتن این که فضیلت آموختنی است، تردید خود را در این باره این چنین بیان می‌کند: «دانشی که نه آموزگاری برای آن می‌توان یافت و نه شاگردی، آموختنی نتواند بود». (افلاطون، ۲۰۱۹، ص ۹۶)

با این احوال کاپلستون در خوانش خویش ذیل مطالب ارائه شده در *تاریخ فلسفه* چنین می‌نویسد: به نظر می‌رسد که افلاطون به این اندیشه که «فضیلت معرفت است» و این که «فضیلت آموختنی است»، وفادار مانده است. به عبارتی دیگر بنابه نظر او به طور کلی می‌توان گفت که افلاطون «یکی گرفتن سقراطی فضیلت با معرفت» را پذیرفته است. (کاپلستون، ۲۰۱۸، ص ۲۵۲-۲۵۳)

اما در *جمهوری* که از آثار دوره‌ی کمال فکری افلاطون و تلاشی برای تبیین جامعه‌ی آرمانی و بیان خصوصیات انسان در مقام تعریف (مقام ایده‌آل) است، چنان می‌نماید که فضیلت به جای برابری تمام قد با معرفت، نقشی اساسی در سیر و سلوک دیالکتیکی فیلسوف برای پیمودن مراتب معرفتی را داراست. توجه به این مسئله که افلاطون به بیان تربیت افراد بر اساس فضایل در *جمهوری*، پیش از آغاز تبیین نظر خود راجع به معرفت اهتمام ورزیده است می‌تواند مبین اهمیت کلیدی نقش فضیلت در سیر مراتب معرفتی نزد افلاطون باشد، چرا که به نظر می‌رسد نقش اساسی ایجاد تعادل میان فضایل، در عبور محصلین معرفت از هریک از مراتب معرفتی و نیز قطع تعلق از عالم محسوسات به منظور گام نهادن در عالم معقولات و سپس بازگشت مجدد به عالم محسوسات به حکم وظیفه برای آزاد نمودن سایر زندانیان از غار، اهمیت فراوانی خواهد داشت.

در ادامه‌ی با توجه به فضایی که پیش‌تر بیان گردید دیدگاهی مطرح خواهد شد که می‌توان به

فارسی آن «سعادت»، «نیکبختی» یا «بهروزی» است. (افلاطون، ۲۰۱۹، ص ۳۳۳؛ کاپلستون، ۲۰۱۸، ج ۱، ص ۲۴۹)

سعادت یا «خیر اعلی» در نظر افلاطون، غایت و مطلوب نهایی انسان است. برای بررسی آنچه که افلاطون آن را سعادت می‌خواند، نیاز به توجه در مبانی‌ای همچون مبانی الهیاتی، اخلاقی و معرفت‌شناسی است و دقت در این مبانی به فهم بهتر دیدگاه افلاطون راجع به سعادت کمک خواهد نمود. بدین جهت در ادامه در پی ذکر کاربرد هر یک از مبانی سعادت نزد افلاطون، به توضیحی کاربردی، متناسب با موضوع پژوهش در مورد مبانی مذکور پرداخته خواهد شد.

سعادت انسان شامل معرفت خداست، چرا که اگر مُثُل، «افکار» خدا باشند، حتی اگر فرض شود که خدا از «صُور» جداست و آنها را نظاره و تأمل می‌کند، آن‌گاه تفکر و تأمل انسان درباره‌ی «صور»، که جزء مقوم و مکمل سعادت اوست، او را شبیه خدا می‌گرداند. (کاپلستون، ۲۰۱۸، ص ۲۵۱)

در واقع «این تأمل [در مُثُل] همان معرفت عقلی است» و به لحاظ این‌که در این‌جا «صُور»، متعلق معرفت است، از این رو، فاعل شناسا برای تشبّه به خدا به واسطه‌ی تفکر در مُثُل، می‌بایست که در مرتبه‌ی معرفتی «نوس» قرار گیرد که حد نهایی معرفت افلاطونی است؛ و بدین سبب، معرفت از مبانی سعادت انسان خواهد بود و می‌توان تلاش آدمی برای رهیافت به ساحت علم (نوس) را بابتی برای سعادت‌مندی دانست. (خواص، ۲۰۰۵، ص ۱۷۳)

علاوه بر آنچه گفته شد، انسانی که عمل الهی را در جهان نشناخته و آن را تصدیق نکند، نمی‌تواند سعادت‌مند باشد. بنابر این افلاطون سعادت الهی را سرمشق سعادت انسان می‌داند. (کاپلستون، ۲۰۱۸، ص ۲۵۱) او معتقد است در این عالم دو نمونه وجود دارد که آدمی به یکی از آن دو تشبّه می‌یابد، یکی نمونه‌ی خدایی که والاترین حد نیکبختی است و دیگر نمونه‌ای که انسان با شبیه شدن به آن دچار

اساس دیدگاه بیان شده فضیلت و دانش را در سطح محسوسات یکی دانست.

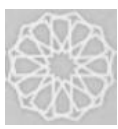
با تمام این ملاحظات، گفتن صریح این موضوع که در نظر افلاطون حقیقتاً و به قطع، «فضیلت معرفت است» بنابه تردیدهایی که افلاطون نسبت به آموختنی بودن فضیلت، در پروتاگوراس و به خصوص منون که از آثار دوره‌ی انتقال اوست، اظهار می‌دارد، امری دشوار می‌نماید.

اما آنچه توجه آدمی را پس از مطالعه‌ی آثار افلاطون در باب رابطه‌ی میان فضیلت و معرفت جلب می‌نماید این است که به نظر می‌رسد روح فلسفه‌ی افلاطون مؤید پیوند، هماهنگی و هم‌سویه بودن جهت فضیلت و معرفت با یکدیگر است. این پیوند چنان است که افلاطون در کتاب هفتم رساله‌ی جمهوری پس از بیان اهمیت تربیت دیالکتیکی در آماده‌سازی افراد مستعد برای خروج از غار که با کسب حد اعلی معرفتی (نوس) به مقام فیلسوف - شاهی و حکومت بر آرمان‌شهر خواهند رسید، در آغاز بند ۵۳۶ یکی از شاخصه‌های گزینش محصلین دیالکتیک را آشنایی او با فضایل و تمیز دادن طبایع شریف از طبایع رذل به واسطه‌ی توجه به فضایل می‌داند. (افلاطون، ۲۰۱۹، ص ۵۳۶)

با توجه به رویه‌ی هم‌سویه بودن فضیلت و معرفت در منظومه‌ی فکری افلاطون، به نظر می‌رسد در نگاه او هجوم رذائل اخلاقی به فرد فضیلت‌مند موجبات فروکاست مراتب معرفتی در او را مهیا خواهد نمود و این فروکاست معرفتی در فرد، می‌تواند در اثر احیای مجدد فضائل در او با تغییر رویه مواجه شده و او را به روندی با سویه‌ی مثبت در سیر مراتب معرفتی بازگرداند.

۴ پیوند معرفت با سعادت

دیدگاه اخلاقی افلاطون در جستجوی مقامی و مرتبتی است که آن‌را در زبان یونانی با اصطلاح «ائودایمونیا» مورد خطاب قرار می‌دهند که معادل

انسان بدین سبب است که فاعل شناسا در کوشش حداکثری خود برای شبیه شدن به خدا می‌باید به تأمل در مُثُل پردازد، بدین جهت، اقتضا می‌کند که او برای آنچه متعلّق معرفتیِ نوس است، یعنی مُثُل، به این مرتبه از معرفت (نوس) که بالاترین مرتبه‌ی معرفت نزد افلاطون است دست یابد.

نظریه‌ی یادآوری افلاطون، دیدگاهی است که می‌توان بر اساس آن به تبیین پیوند میان معرفت و سعادت از منظر فیلسوف یونانی پرداخت. آن‌گونه که گستون مر، نگاه افلاطون را در باب یادآوری و ارتباط آن با شناخت بیان می‌نماید، «معرفت همان یادآوری است و هر پیشرفتی در معرفت همان تذکر است»؛ (مر، ۲۰۰۴، ص ۷۱-۷۲). به عبارت دیگر، یادآوری فرآیندی است که دیدگان روح را از غبار فراموشی‌ای که پس از حلول در کالبد زمینی بدن گرفتار گشته، پاک نموده و زمینه‌ی بازیابی مجدد معرفت حقیقی را که لازمه‌ی شناخت مُثُل است برای روح فراهم می‌آورد. در فرآیند تکامل شناسایی، آدمی در پی دستیابی به کمال علم، سیر و سلوک خویش را تا تماشای وحدت مطلق ادامه خواهد داد و حرکت انسان در این سیر و سلوک تا بدان‌جا ادامه دارد که فاعل شناسا دریابد، می‌بایست به جای اندیشه‌ی تکثر مُثُل، به حقیقت واحد «خیر» رسد که همه‌ی حقایق دیگر تحت آن واقع‌اند. در این زمان یادآوری به روش کامل به وقوع پیوسته است و بدین سبب آدمی در پی زدودن غبار فراموشی، به دنبال حصول شناختی می‌گردد که پیش‌تر، از آن برخوردار بوده و بدین واسطه در جستجوی سعادت می‌باشد که قبل از حلول روح خویش در کالبد این‌جهانی، آن‌را تجربه نموده است. او به این سبب در تلاش برای درک مجدد «خیر»، می‌کوشد تا به معرفت حقیقی دست یابد.

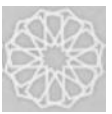
بودن و نیز نظر افلاطون در این بحث که: معرفت کثرت صور را در نهایت باید حاصل وحدت خیر مطلق دانست (فیلسوف طی دیالکتیک صعودی به وحدت مُثُل می‌رسد)، در اینجا با صرف نظر از واژه‌ی «خدایان»، از واژه‌ی «خدا» استفاده شده است.

فرومایگی و بدفرجامی خواهد شد. (افلاطون، ۲۰۱۹، ص ۱۷۶) سعادت انسان می‌بایست با پیروی از فضیلت به دست آید و این زمانی است که آدمی تا آن‌جا که برای او میسر است، شبیه خداوند شده باشد و این میزان از خدایی شدن انسان بدان معناست که از روی دانش و حکمت از عدالت پیروی کند. (کاپلستون، ۲۰۱۸، ص ۲۵۱) افلاطون در بند ۶۱۳ جمهوری بر این نکته تأکید می‌کند که خدا^۱ انسان عادل را دوست دارد و او را نیکبخت خواهد کرد؛ از این‌رو خداوند، انسانی را که از طریق گام نهادن در مسیر عدالت و کسب فضیلت تا حدی که برای او میسر است شبیه به خدا شود را تنها خواهد گذاشت و اگر در زندگی انسان عادل اتفاقاتی اعم از تنگدستی، بیماری و یا سایر مصائب رخ دهد، سرانجام این اتفاقات برای او سودمند خواهد بود. (افلاطون، ۲۰۱۹، ص ۶۱۳) افلاطون در قوانین اعلام می‌کند که «خدا مقیاس و معیار هر چیز است، به معنای خیلی بالاتر از آن‌که هر انسانی، چنان‌که گفته‌اند، بتواند امید آن‌را داشته باشد» و بدین‌سان می‌گوید که انسان معتدل و خویشتن‌دار به سبب این‌که مانند خداست، محبوب او (خدا) است. افلاطون معتقد است که «عبادت و فضیلت به سعادت تعلّق دارد». (کاپلستون، ۲۰۱۸، ص ۲۵۱-۲۵۲) پس بدین جهت باید فضیلت را به عنوان یکی از مبانی سعادت انسان به شمار آورد.

در دیالوگ‌های افلاطون، همواره قرار گرفتن در مقام نیکبختی با برخورداری از معرفت، گره خورده است. (پرس، ۲۰۱۹، ۳۳۳؛ افلاطون، ۲۰۱۹، ص ۱۷۳-۱۷۴) (۲۸۲)

بنابه آنچه که پیش‌تر نیز بدان اشاره گردید، معرفت و به طور دقیق‌تر، علم (نوس) در سعادت انسان دخیل است. اهمیت معرفت در سعادت

۱. در متن اصلی این بند در آثار افلاطون به جای واژه‌ی «خدا»، از واژه‌ی «خدایان» استفاده شده است. همچنین کاپلستون نیز در تاریخ فلسفه‌ی خود از واژه‌ی «خدایان» استفاده نموده است ولی با توجه به آنکه یکی از جرم‌های سقراط در دادگاه آن، انکار خدایانی بود که مردم عصر خویش بدان معتقد

تغییر رویه مواجه شده و او را به روندی با سویه‌ی مثبت در سیر مراتب معرفتی بازگرداند.

معرفت به عنوان یکی از مبانی سعادت انسان، نقش مهمی در نیکبختی او خواهد داشت. معرفت و سعادت به این سبب با یکدیگر در پیوندند که فاعل شناسا باید برای تشبّه به خدا به واسطه‌ی تفکر در مُثُل، در مرتبه‌ی معرفتی «نوس» قرار گیرد.

همچنین نظریه‌ی یادآوری، دیدگاهی است که می‌توان بر اساس آن به تبیین پیوند میان معرفت و سعادت از منظر افلاطون پرداخت.

منابع مالی

منبع مالی ای وجود نداشته است.

سهم نویسندگان

این مقاله برگرفته از پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد آقای محمدرضا مروّجان است که به راهنمایی آقای دکتر عبدالله صلواتی به نگارش درآمده است.

تعارض منافع

نویسندگان هیچ گونه تضاد منافی را اعلام نکردند.

تقدیر و تشکر

از دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی بابت فراهم کردن فضای مناسب برای پژوهش سپاسگزاریم

اهمیت نظریه‌ی یادآوری در پیوند میان معرفت و سعادت بدین جهت است که بنابر نظر افلاطون، فاعل شناسا پیش از آغاز زیست، در جهان محسوسات، به سعادت مشاهده‌ی «نیک» نائل آمده و حال به مدد فرآیند «تذکر»، که بازیابی معرفت حقیقی فراموش شده است، سعادت پیشین خود را طلب می‌کند.

۵ نتیجه گیری

افلاطون بر این باور است که معرفت ادراک حسی نیست، همچنین از نظر او معرفت، «عقیده‌ی درست» و نیز «عقیده‌ی درستِ دارای تبیین» نمی‌باشد. افلاطون تأمین دو شرط را برای تشخیص مصداق معرفت الزامی می‌داند: اولین شرط لازم معرفت، «خطاناپذیری» و مطابقت با متعلّق است و دوم آن که معرفت باید درباره‌ی آنچه «هست» باشد، یعنی معرفت به «نیست» و به «آنچه در حال شدن» باشد تعلق نمی‌گیرد. فرض افلاطون بر این است که معرفت به دست آمدنی بوده و معرفت حقیقی، معرفت به کلیات است.

روح فلسفه‌ی افلاطون مؤید پیوند و هم‌سویه بودن جهت فضیلت و معرفت با یکدیگر است و به‌گونه‌ای که به نظر می‌رسد در تفکر افلاطونی، هجوم رذائل اخلاقی به فرد فضیلت‌مند موجب تنزل مراتب معرفتی در او خواهد شد و این تنزل معرفتی در فرد، می‌تواند در اثر احیای مجدد فضائل در او با

References

- Binaye Motlagh, S., & Mir Ahmady Sarpiry, S. (2012). "The Connection Between Knowledge And Virtue In Plato's Philosophical Thought". *Journal of Faculty of Letters and Humanities (Shahrekord University)*, 6 (22), 117-136 [In Persian].
- Copleston, F. (2018). *Tarikh Falsafe (A History of Philosophy)*. Volume 1. Tehran: Elmi Va Farhangi [In Persian].
- Foroughi, M. (1966). *Seir Hekmat Dar Oroupa (The Evolution of Philosophy in Europe)*. Tehran: Zavvar [In Persian].
- Gaston, M. (2004). *Aflatoun (Plato)*. Tehran: Iranian Institute of Philosophy [In Persian].
- Guthrie, W. (1998). *Tarikh Falsafe Younan (A History of Greek Philosophy)*. Volume 16. Tehran: Fekre Rouz [In Persian].
- Jaeger, W. (2015). *Paideia*. Volume 2. Tehran: Kharazmi [In Persian].
- Khavas, A. (2005). "A Comparative Study of Happiness from the Perspective of Plato, Aristotle And Muhammad Ghazali". *Kosare Maaref (Al-Mustafa International University)*, (1), 75-100 [In Persian].
- Nozehir, Y., & Serous, D. (2008). "The Relationship between Virtue and Happiness in Plato's Moral System". *Philosophical Investigations (Tabriz University)*, 51(203), 135-159 [In Persian].
- Plato. (2019). *Dore-e Asar Aflatoun (Works by Plato)*. Tehran: Kharazmi [In Persian].
- Press, G. (2019). *Aflatoun (Plato)*. Tehran: Elmi Va Farhangi [In Persian].